

բայ, Հայկական բաժինը մեծ տեղ կը զբաւէ. և կը ստորաբաժանուի: Բանասիրական բաժինն մէջ կ'երևան հետեւեալները Հ. Բ. Սարգիսեան «Խազումն հայ տառից».

— «Սոկրատայ հին թարգմանութեան հրատարակութիւնն և Մովսէս Խորենացի»:

Հ. Ալիշան «Հեղինակ Աղուանից պատմութեան»:

Հ. Յ. Թորոսեան «Ինչ առնչութիւն կայ հին հայագրի Պաղիկեանց և այժմու կաթողիկեայ Բուլղարաց մէջ».

— «Համառոտ տեսութիւն Կորեան և իւր զրու-

Հ. Բ. ՆՏԱՐԵԱՆ

թեան վերայ».

— «Թատրոն առ նախնի հայս».

— «Նկարչութիւն և ճարտարապետութիւն մեր նախնեաց ժամանակ».

— «Քրիստոսի ծննդեան տօնն ըստ սովորութեան հայկ. եկեղեցւոյ» (Հոն՝ ևս Հացունին Հ. Վ.).

— Եւ թարգմանութիւն Գեղեցիկ «Դիցարանութիւն Հայոց»ին:

Հ. Վ. Հացունի «Ե՛րբ ո՛ր, ի՞նչ, և ե՛րբ յի՛».

— «Հայկական եկեղեցւոյ երգերն».

— «Շարականը (Լիբրարութիւն սեկեղ. հայ.)».

— «Տարւոյն երկոտասան ամսոց անուանը».

— Ուղղագրութիւն և ժխտականին, վերայ բառին և յ զրոյն առ նախնիս»:

Հ. Ս. Էփրիկ. «Վանայ ծովակի կղզիներ — Աղթամար».

որ կը շարունակուի նաև 1898ին:

Բացի միաբաններէն բանասիրական բաժնոյն կը մասնակցէին նաև Արտաքին յօդուածագիրներ ինչպէս Կ. Յ. Բաամալեան «Յարալէզը».

— «Թղթակցութիւն բեկեղազրաց մասին».

— «Տոսպական արձանագրութիւն Մանագլեքտի»:

Խ. Յովհաննիսեան «Մովսէս Խորենացի ըստ բեկեղազի արձանագրութեանց».

— Բրգմ. «Բեկեղազի արձանագրութիւններ Ռուսաց Հայաստանում»...

Հ. Յ. Աճառեան «Մովսէս Կաղանկատուացի, քննութիւն անոր գրութեան ժամանակին վերայ».

— Փննութիւն և համեմատութիւն Զէյթունցի աւանդական պատմութեան մը.

Գողթնի պատմութիւնը. Եւ ուրիշներ՝ որոնք պատասխանած են Բագմավէպի Սուրհանդակին:

Պատասխանուած են հետեւեալ նիւթերուն «Ազգային մեծ մատենագիր մը».

— Ազգերնու մէջ բառարանաց յաճախութիւն.

— Անուանը հայկ. ամսոց.

— Աշխարհարարի և զբարարի խնդիր.

— Խոյր կամ միար.

— Տառադարձութեան խնդիր»:

Իսկ թովմաս Թերզեան կը սկսի իր մէկ հրաշալի գործը «Գեղեցկագիտութիւն»

որ և կը շարունակուի յաջորդ տարին:

Հ. Մ. ՊԱՏՈՒՐԵԱՆ
Շարայարկի

Ուրիշ բան է գործվանքը՝ ուրիշ բան է բարեսրտութիւնը. (Թոմագէտ):

Պարտքը կատարէ և մի՛ վախեր:

Մարդ դիւրաւ կը միտէ շարունակեան կողմը և դժուարաւ կը հետեւի բարւոյ:

Հոգին սուրբ չի մտնար այն տունը՝ ուր կոխ, խռովութիւն և ատելութիւն կայ. (Ս. Ֆր. Ալ):

Անկեղծ մարդը՝ ոսկի է:

Գիտուն և Աստուածասպառ անձը՝ ազամանդ է:

Ուրախ զուարթ երեկոյթին՝ տխուր առաւօտ կը յաջորդէ. (Թովմ. Գեմբ):

Կոպտութիւնը՝ աւելի տգիտութիւն է, քան թէ հպարտութիւն:

ՀԱՅՈՑ ՊԱՏՄԱՌԹԻՒՆԸ

ՕԳՈՍՏՈՍԻ, ՏԻՔԵՐԻ ԵՒ ՆԵՐՈՆԻ ԺԱՄԱՆԱԿ
ԸՍՏ ՏԱԿԻՏՈՍԻ

Հայոց Միհրդատ Թագաւորն կողոնկայ խորհրդով դարձաւ վերստին Թագաւորելու Հայոց վրայ՝ իր եղբոր փարսման՝ Վրաց Թագաւորին օգնութեամբն։ Պարթևք տաղաւ կացան խոտարգայ անգթութիւններէն։ Սա սպաննեց Արտաւան եղբայրը, անոր կինը և որդին։ Հրաւիրեցին քաջայան ղուգ այրն Վարդան, որ երկու աւուր մէջ կտրեց երեք հազար ասպարէզ և հասաւ խոտարգայ վրայ, հալածեց զինքը, տիրեց ամբողջ գաւառին քացի Սելեկիացիներէ, որոնք իր հօրմէն ալ ապստամբեր էին, և պաշարեց զՍելեկիա։ խոտարգ Տայոց և Վրկանաց օգնութեամբ հասաւ, ազատեց քաղաքս պաշարմանէն և Վարդան մեկնեցաւ դէպ ի Բակտրիա։

Երբ արեւելք այսպէս երկպառակուած էր՝ Միհրդատ հռովմէական զօրքերով մը տաւ Հայաստան, և նուաճեց ամուր քեր, ղերբ։ Փոքր Հայոց կոտիշ արքայն, որուն հետ միացան նախարարներէն ոմանք, արգելք եղան ժամանակ մը Միհրդատայ յաղթանակներուն, քայց բռնադատուեցան կայսեր հրովարտակին վրայ խոնարհիլ և միաբանիլ։ այսու խաղաղութիւն տիրեց Հայոց մէջ ժամանակ մը։

Պարթևաց զօրավարները շննացին հանդարտ. միշտ կը տեսնէին իրարու դէմ պատերազմի պատրաստութիւններ։ Գեռ կոտի շոնդն չպայթած, խոտարգ իրազեկ եղաւ գաւաճանութեանց. փութով իմացուց եղբորը, նիզակակցութիւն կոնցին մէջերին, երդուլնցան ղից վրայ պաշտպանել զիրար և վրէժնին լուծել հակառակորդ թշնամիներէն։ խոտարգ և Վարդան այսպէս միացան իրարու հետ և սկըսան արշաւանքին։ խոտարգ դէպ ի Վրկան իւր ուժերը կեդրոնացուց, Վարդան տիրեց Սելեկիոյ և այլ գաւառներու և պարսաստուեցաւ նուաճել Հայերն ալ։ Բայց իւր դէմ ունեցաւ Վերթոս Մարսոս

Հռովմէական կուսակալն Ասորոց վրայ, որ կը սպառնայր լէգէոներով յարձակիլ իրեն դէմ թշնամական արշաւանքներուն առաջն առնելու համար։ Պարագայներուս փոփոխուելով, խոտարգ շննաց Վրկան, այլ յորդորուելով Պարթևներէն զրգուռեցաւ Վարդանայ դէմ և զօրքերով հասաւ մինչև Երինդ գետոյն ափունքը։ Վարդան քաջարի. յարձակամար ջախջախեց իր եղբորը բանակը, հալածական տարաւ զիրենք և նուաճեց մինչև Մինդոս գետոյն և զերքը, ուր Տայք կը բաժնուի Արեանց աշխարհէն և ինքը դարձաւ շքեղ յաղթանակով։ Եթէ ինչպէս ահարկու էր թշնամեաց, այնչափ սիրելի հանդիսանայր հըպատակներուն՝ իրեն նման Թագաւոր մը այլ ևս պիտի չունենային Պարթևք։ Երբ անգամ մը որսի երթալու համար ձի պիտի հեծնէր իր թշնամիներէն նետահար՝ մեռաւ։ Պարթևք խնդրեցին Թագաւորեցնել խոտարգը կամ Միհրդատը, որ Փրառտայ որդին էր։ Զօրացաւ խոտարգ, այլ զեղիկ կանխեց և խստութեամբ ատելի և դաւ Պարթևաց, որով զազտնարար խորհեցան Թագաւորեցնել տալ կայսեր հրամանով՝ Միհրդատը, ուստի ծածկարար այս շնորհը խնդրեցին ինքնակալէն։

Պարթևաց հրեշտակներն հասան Հռովմ և ներկայացան ծերակուտին. իրենց ազերաւ մատուցին, խնդրելով՝ որ շնորհուի իրենց Թագաւոր Վոնոնի Թոքը՝ Փրառտայ որդին՝ Միհրդատը։ Զիջաւ կողոնկոս, և երբ պիտի մեկնէր Միհրդատը, տուաւ իրեն իրատոս. « մի՛ իբրև տէր ընդ ծառայս, այլ որպէս իշխան ընդ քաղաքացիս առնել իրաւունս և ողորմութիւն »։ Յանձնեց Ասորոց Կ. կապիտ կուսակալին, որպէս զի առաջնորդէ իրեն մինչև Եփրատ գետ։ Ակրար Արաբացոց արքայն, իզատ՝ Աղիաթենաց Թագաւորը միացան Միհրդատայ հետ, և տիրեցին Նիւնուէի և Արբելայի։ Այլ այս միութիւնս չուեց երկար. Թողուցին զինքը իզատ և Ակրար, բռնադատուած կոռեցաւ խոտարգայ դէմ, կրեց մեծ պարտութիւն և ապականեցաւ իւր հօրմէ բարերարեալի մը,

որ զինքը մատնեց խուտարգայ: Թէ և առ խնայեց կեանքին, այլ յաւիտեանական նախատանաց համար կտրել հրամայեց աւանջները:

Խուտարգ մեռնելով՝ Պարթեկը կանչեցին վոնտնը, որ կը կուսակալէր Մարաց վրայ և զինքը թագաւորեցուցին, որուն յաջորդեց իւր վոլոգէս որդին:

Այսպէս բացուեցաւ Հայոց և Վրաց մէջ պատերազմ: Վրաց վրայ կը թագաւորէր փարսման ըստ օրինի ժառանգութեան. իսկ Հայոց կ'իշխէր հռովմէական պաշտպանութեամբ Միհրդատ՝ փարսմանայ եղբայր: Փարսման միշտ երկիւղի մէջ էր իւր Հոամիզդ որդւոյն բնաւորութեան համար, ուստի հնարեցաւ միջոց մը գտնել իրմէ հեռացնելու զինքը: Ասոր համար խորհուրդ տուաւ իրեն թէ ինչպէս կարող պիտի ըլլար անցնիլ Միհրդատ հօրեղործը տեղ և Հայոց վրայ թագաւորել:

Հոամիզդ ձեռնուց թէ գծտուեր է փարսման հօրմէն իրեն մօրուին պատճառաւ, ապաւինեցաւ Միհրդատայ, որ զինքը սիրով ընդունեցաւ: Պատեն առիթ մը գտաւ զրգոելու հայերը Միհրդատայ դէմ, և ապա գնաց Վրաստան հօրը ըսով հաշտուելու պատրուակաւ և բռնադատեց զփարսման պատերազմ բանալու Միհրդատայ դէմ և զօրութեամբ տիրելու Հայոց: Հայրը չկրցաւ զիմադրել որդւոյն յախուռն զաղափարին. հրատարակուեցաւ պատերազմ անհիմն պատճառանքով. Հոամիզդ բազմաթիւ զօրքերով արշաւեց Հայոց աշխարհ: Միհրդատ անպատրաստ ըլլալով նահանջեց թշնամիէն, և պաշարուեցաւ խոռնիս բարձրագիւր բերդին մէջ: Հռովմայեցի զօրավարը ոչ միայն չօգնեց Միհրդատայ, այլ կաշառաբեկ ըլլալով Հոամիզդէն ստիպեց զՄիհրդատ հաշտութիւն խնդրելու իր թշնամիէն: Հոամիզդ կը խոստանայր չմոռցնել զինքը ոչ սրով և ոչ դեղով և կը կոչէր զինքը հայր և աներ, բայց հագիւ Միհրդատ ամբողջն ելաւ խաղաղութիւնն հաստատելու համար, Հոամիզդայ դաւանքով կապերտնեցաւ ներքեւ զինքը հեղծուցին և սպաննեցին որդիքը:

Հռովմայեցիք լսեցին իրենց պաշտպանեալ նիզակակցին դաւաճանութեամբ անարգ մահը, բայց անպատուհաս թողուցին ուճիրը. բարեւոց համարեցան Հոամիզդի թագաւորութիւնը, որովհետեւ քան զարդարութիւն մեծարոյ ունեցան սկզբունքս. «Թող տրեխայէ Հոամիզդ, բայց տտեցեալ և անփառունակ. առաւելագոյն է մեզ անտի օգուտ քան թէ փառօք տիրանայր »:

Վոլոգէս Պարթեկաց թագաւորը պատեն առիթ առաւ այս փոփոխութիւնս՝ թագաւորեցնելու Հայոց վրայ իր Տիրիթ եղբայրը: Բազմութեամբ զօրաց դիմեց Հայաստան, տիրեց Արտաշատ և Տիգրանաւ կերտ բազմամարդ քաղաքաց. բայց մաշարայական համաճարակին ըրած մեծ կոտորածէն բռնադատուած, որով զօրքերը կը մեռնէին, դարձաւ իւր աշխարհը: Հոամիզդ անգամ մը փախստական Պարթեկ զօրութենէն, երբ Հայոց երկիրն գտաւ անպաշտպան դարձաւ նորէն իբրեւ թագաւոր, անոխակալութեան տեղ՝ բռնութիւն ցոյց տուաւ, որուն համար «Հայք՝ թէպէտ և սովորեալը ի ծառայութիւն» չհանդուրժեցին իրեն, և պաշարեցին արքունիքը: Այլ միջոց չմնաց Հոամիզդի, բայց եթէ փախստական կեանքը ապրեցնել: Երբ երկիրը պատեց զինք փախուստեան միջոց, որ կրնար ինկնալ թշնամեաց ձեռքը, Զենոբիա կնոջ պատճառաւ, զարկաւ սուրով և ձգեց զայն Երասխայ մէջ և ինքը հալածական գնաց իւր հօրը ըսով: Երասխայ ալիք զԶենոբիա ձգեցին գետեզերք, ուր գիւղացիք խնամելով ապրեցուցին զինքը և տարան Տիրիթի, որ սիրով ընդունեցաւ և պահպանեց զինքը դշխոյաբար:

Հռովմէական կայսրութիւնը խորամանկ թագուհւոյն ձեռք անցաւ Սենեկայի աշակերտին՝ Ներոնի, որ կը թուէր թէ նոր դար մը պիտի կազմէր: Պարթեկաց յաղթանակներու շոինդն հասեր էր Հռովմ. Հոամիզդ գրեալթէ հալածական էր, և հռովմէական ազդեցութիւնն Հայաստանի վրայ կը սկսէր կորուսանել: Ներոն չհանդուրժեց այս հանգամանաց, փութով հրամա-

յից պատրաստել լեզեոններ և արշաւել Պարթեաաց հպատակ երկիրները: Սահմանուեցաւ փոքր Հայաստանը Արիստարքոսի, յանձնուեցաւ Դոփաց գաւառը Սոհեմայ, և հրամայուեցաւ Եփրատայ վրայ ձգել հաստամուր կամուրջներ: Կուադրատոս և Կորբուլոն զօրավարներ պիտի առաջնորդէին հռովմէացի բանակին: Կորբուլոն պիտի պահպանէր Հայոց աշխարհը, և հրաման ելեր էր ծերակուտէն ամենայն նիզակակից թագաւորներուն պատրաստ զտնուելու զօրապետի ձայնին: Թառաջագոյն անցաւ Կուադրատոս Ումմիտիոս Ասորւոց երկրէն Կիլիկիա, ուր և Կորբուլոն ժամանեց: Երկու զօրապետներս առաջարկեցին միաբանութեամբ Վոդգէսի, որ ընտրէ խաղաղութիւն քան պատերազմ և զգուշացուցին կուռ ձեռնանքներէն: Վոդգէս տեսաւ որ չունի մեծ պատրաստութիւն մը և վարդան որդին ալ ապրատամբեր է իրմէն, ջանաց հին բարեկամական դաշնադրութիւնը վերանորոգել, ուստի զրկեց պատանդներ առ Հռովմէացիս այն պարթեւ ազատորեարը, որոնցմէ կը խիթայր թէ ապագային պիտի թշնամանային իւր դէմ: Թէ և Հռովմէացւոց և Պարթեաաց մէջ կուռեցաւ խաղաղութեան դաշինք մը: Բայց Հայաստանի նկատմամբ չսահմանուեցաւ ինչ, և պատերազմի թըշնամութիւնքը կը շարունակուէր: Տիրիթ՝ նախանձայնող իւր թագաւորական զահուն կ'ուզէր ընդդիմանալ Հռովմայեցւոց, ուստի շատ անգամներ յանկարծակի յարձակումներով կը նեղէր Հռովմէական բանակը: Կորբուլոն կը ջանայր իւր ախոյեանը ընդարձակ դաշտի վրայ պատերազմի բռնանադատել, այլ նա պարթեւական փախուստեան և մերթ ընդ մերթ սարանադներու վրայէն սուրաւով կը յոգնեցնէր ճաշարի զօրապետը: Կորբուլոն հրամայեց Անտիոքոս թագաւորին և Փարսմանայ՝ Վրաց թագաւորին դիմելու Հայոց վրայ: Իսսիքացիք ևս՝ Հռովմէացւոց դաշնակիցներ սկստան խաղալ Հայաստանի լերանց վրայ: Տիրիթ՝ ամէն կողմէն յարձակումն կրելով կարելի չէր որ երկար ժամանակ տեչը

տոկար թշնամոյն դէմ: Այլ չուզեց իրեւ պարտեալ խոնարհիլ անոր. ուստի բանակցութեան մտաւ հռովմէացի զօրավարին հետ, և ցոյց տուաւ՝ որ Վոդգէսի դաշնադրութեան համեմատ ինքը կը տիրէր Հայոց «Իրաւամբք և ոչ բռնութեամբ» և միանգամայն կը սպառնայր, որ «ոչ պակասին Արշակունեաց ոչ քաջութիւն և ոչ յաջողութիւն, ցուցեալ բազում անգամ տուժիւք Հռովմէացւոց», Պարթեաաց քաջութեան անունը կրնար նորէն հուշակուիլ: Կորբուլոն իմաստուն խոհեմութեամբ խորհուրդ տուաւ Տիրիթայ, որ իր թագաւորութեան հաստատութիւնը խնդրէ ինքնակալէն: Տիրիթ չխոնարհեցաւ առաջարկիս և իւր ասպատակութիւնքը շարունակեց, Հռովմէացի զօրապետն ոչինչ նուազ խորագէտ՝ ջանաց բռնադատել զՏիրիթ ճակատ առ ճակատ կուռելու, ուստի յարձակեցաւ ամուր բերդերու վրայ, առաւ շատերն, աւերեց և քանդեց, դիմեց Վոյանդ ամրոցն քարուքանդ ընելու համար և ապա Արտաշատի վրայ արշաւեց: Կորբուլոն տիրեց ասոր ալ, այրեց և հիմնայատակ ըրաւ բազմամարդ անուանի քաղաք: Երբ Հռովմ լուռեցան յաղթութիւնքս՝ ողջունուեցաւ Ներոն յաղթական կայսր ինքնակալ. ծնիակուտին վճռով կատարուեցան զոհութեան զոհեր և շինուեցաւ յաղթական կամարներ և անդրիններ:

Կորբուլոն շարունակեց իւր շահատակութիւնքը և միանգամայն խորամանկութիւնքը: Կ'ուզէր տիրել Տիգրանակերտի: Անգամ մը ճանչնալէն վերջ հայերը իբրեւ յողովող թոյրով, յոյլ փտակաց մէջ և հաստադրութ մատեն՝ առիթներս առնելով՝ օգտուիլ ջանաց այս իրենց թերութիւններէն: Երբ Մարդեաց գաւառէն անցած միջոց բնիկներէն կրեց նեղութիւններ, զիրենց պատժելու համար հրապուրեց Վրացիները դիմել ասոնց վրայ: — Տիգրանակերտ՝ սարսափելով հռովմէական ահեղ բանակին պատրաստութենէն անձնատուր եղաւ: Տիրիթ թէպէտ փութաց մայրաքաղաքը փրկել Մարաստանի կողմէն հասնելով օգնութեան, այլ ժամանակէն ուշ

հասաւ, և յուսակորոյս դարձաւ իր ասպատակութեանց:

Ներոն թագաւորեցուց Հայոց զՏիգրան՝ կապաղովացուց Արքեղայոս թագաւորին թողը, որուն խոնարհեցան ժողովրդեան մեծամասնութիւնը: Սա կորբուլոնի օգնու թեամբ Ասորիքէն մտաւ Հայաստան և տիրեց ժամանակ մը աշխարհին և մինչև անգամ սկսաւ ասպատակել Ադիաբենաց սամանները:

Վոդոգէս Պարթևաց թագաւորը կ'ուզէր Հռովմայեցուց հետ պահել խաղաղութեան դաշինքը, բայց իւր դէմ սկսան բողոքել Մոնորազ իշխան և իւր Տիրիթ եղբայր, որ իւր յուլութեամբն կորուսին Հայաստան և պիտի կորսնցնէին դեռ ևս այլ աշխարհներ: Վոդոգէս՝ չէր կրնար անտարբեր նստլ այս դէպքերուս, կոնց վերականաց հետ հաշտութեան դաշինքը, կարգեց Տիրիթ եղբայրն վերստին Հայոց թագաւոր, որ կը համարուէր « երրորդ իշխանութիւն պետութեան» Պարթևաց, անհամար բազմութեամբ զօրականի և Ադիաբենաց օգնական բանակով զրկեց Հայաստան, իսկ ինքը պատրաստուեցաւ մեծ զօրութեամբ դիմել և յարձակիլ Հռովմայեցուց վրայ: Վոդոգէս մտաւ Հայաստան, Տիրիթ պաշարեց Տիգրանակերտն, ուր ապաստաններ էր Տիգրան:

Կորբուլոն Հռովմական լակոնաբանու թեամբ պատգամաւորներ զրկեց առ Վոդոգէս յարգելու դաշնադրութիւնը և սպառնացաւ իւր լեգէոնները ուղղել Պարթևաց վրայ: Վոդոգէս թէև երկմտեցաւ սակաւիկ ինչ, այլ թշնամույն ահաւոր զօրութեան ընկրկելով ջանաց պատերազմի կոտորածներուն վերջ տալ. ուստի առաջարկեց հռովմացի զօրապետին, որ Տիգրան մեկնի Հայաստանի սահմաններէն, և ինքը զրկէ պատգամաւորներ առ ինքնակալն ինչորեւ Հայոց թագաւորութիւնը Տիրիթի համար: Թէև վիջաւ կորբուլոն և Վոդոգէսի պատգամաւորները գնացին Հռովմ, այլ ունայնաձեռն դարձան ասոնց և ծեւրակոյտը սահմանեց Հայաստանի պաշտպանութեան համար զրկել կենսենիոս

Պետոս զօրապետը առանձին զօրաբաժնով:

Վոդոգէս խորհեցաւ յարձակիլ միևնոյն ժամանակ Ասորեաց և Հայոց աշխարհին վրայ և Հռովմական երկու բանակներն խորտակել, այլ գիտնալով կորբուլոնի անշուսահելի արուժիւնը՝ կեդրոնացուց զօրութիւնը Պետոսի դէմ: Կրեցին հռովմական լեգէոնները մեծ պարտութիւն մը Պարթևներէն, Պետոս ինչորեւց օգնութիւն կորբուլոնէ, որուն աճապարեց քաջամարտ զօրապետն հասնիլ օգնութեան, այլ նա սարսափահար՝ մատնուելու Պարթևներու ձեռքը և յուսահատ օգնութեան ժամանելուն, դաշնադրեց Պարթևաց հետ, թողուց անոնց Հայոց աշխարհին բերդերը և ամբարանոցները և ինքը փնացած պարտուած բանակովն անցաւ կապաղովկա ձմեռելու հոն: Տխուր էր կորբուլոնի և Պետոսի տեսութիւնը, բայց պէտք էր յարգել պարտելը կռած դաշը: Կորբուլոն չէր հանդուրժեր այնչափ ժամանակի իւր քաջարութեանց ասպարէզն ամօթալի պարտութեամբ թողուլ, ուստի զրկեց պատգամաւորներ Վոդոգէսի՝ հեռանալ Հայոց աշխարհէն և Պարթև պահակապաններ չթողուլ հոն: Պարթև թագաւորը, իւր ախդհանին հաստատամտութենէն վախցած՝ կ'առաջարկէր ըստ վաղեմի բաժանման՝ եւ փրատն ըլլալ երկու ինքնակալութեանց անջրպետ, մինչև իւր պատգամաւորներն երթան Հռովմ ստանալու կայսեր և ծեւրակուտին հաւանութիւնը Տիրիթի Հայոց վրայ թագաւորելուն նկատմամբ: Պայմաններս երկու կողմանէ ընդունելի եղան և փնաց այս միջոցիս Հայաստան անիշխան վիճակի մէջ: —

Պարթև հրեշտակներն հասան Հռովմ. աւագանին և Ներոն չզիջան խաղաղութեան այն պայմաններուն, որ Վոդոգէսի պատգամաւորը ներկայացուցին ինքնակալին. սահմանուեցաւ զօրապետ կորբուլոն և հրատարակուեցաւ պատերազմ: Դարձան ետեւ պատգամաւորը իրենց բերած ընծայներով և միայն այսչափ ինչ զիջումն շնորհուեցաւ, որ եթէ Տիրիթ ան-

ձամբ Հռովմ երթալը և խնդրէր կայսրէն
Հայոց թագը՝ պիտի չմերժուէր իրեն ։
Կորբուզոն հաւաքեց լեզէոնները Մելիդիոնէ
և սկսաւ յառաջ խաղալ ։ Տիրիթ և Վո-
դոգէս աղաչաւորներ զրկեցին իրեն խաղա-
ղութեան համար, որոնց պատասխանեց
հռովմայեցի զօրավարը, թէ որպիսի ֆեա-
սակար հետեանքներ պիտի ունենար եր-
կու ինքնակալութեանց համար, ուստի ի-
մաստութեամբ խորհուրդ կուտար խոնար-
հելու կայսերական առաջարկին դիմաց ։
Առաջարկուեցաւ զինադուլ, կատարուե-
ցան քանակցութիւնք. յանձն առաւ յո-
խորտ Պարթէն խնդրելու արքունական թա-
գը Հռովմայ մէջ ինքնակալէն ։ Բայց նախ
սահմանուեցաւ կատարել թագադրութեան
հանդէսը հռովմական լեզէոնաց հանդէպ ։
Շքեղ արդուզարդով դրուեցաւ ինքնակա-
լին պատկերը, որուն առջև զետեղեցին
Հայոց թագը ։ Կորբուզոն բոլոր բանակին
առջև պսակեց զՏիրիթ և ապա խրախու-
թեամբ բաժնուեցան իրարմէ ։

Տիրիթ խնդրեց հրաման անգամ մ'ալ
երթալ տեսնելու մայրը, եղբայրները. թո-
ղոց պատանդ Հռովմէացւոց քով իր դուս-
տը, զրկեց աղբիւսագիր առ Ներոն կայսր
և ապա ինքն ալ ուղևորեցաւ դէպ ի Հռոմ ։

Հոս կը լռէ ճարտարարան պատմագրի
վէպը Հայոց նկատմամբ, ժլատ ժամանակը
մեզ սակաւ ինչ կը հաղորդէ Տիրիթի կենաց
այլ պարագայներու մասին. բայց այսչափ
ինչ ծանօթ է, որ Ներոն իւր կայսերա-
կան ճոխութեամբ մեծածախ հանդէսներով
կը կատարէ թագադրութեան հանդէսը
Հռովմայ մէջ և գուցէ կ'ընդունի Հայոց
թագաւորէն և այլ թանկագին ընծաներ,
որոց մէջ կը նշանակուին արդի պատմիչ-
ներէն այն գեղեցկարուեստ ձուլածոյ ե-
րվարներն, որ մինչև ցայսօր Հռովմ կը
պարծի անոնց հնութեամբ ։ Հետախոյզ
քննաբանը Տիրիթի պատմութիւնէս օգ-
տուած կ'ենթադրեն մեր պատմահայրն
Խորենացի, և վերագրած Մեծին Տրդա-
տայ թագաւորին, բայց չունինք հաստա-
տութիւն այս կարծեաց զօրաւոր պատ-
մական ապացոյցեր ։

ԱՐԵՒԻԱՊԱՇՏՈՒԹԻՒՆ

ԵՒ

ԿՐԱԿԱՊԱՇՏՈՒԹԻՒՆ

Ա.

Աստուած բառը մեր լեզուին մէջ հին,
շատ հին գործածութիւն մը ունի ։

Դժբախտաբար՝ հակառակ մեր երկա-
րատե Զանից՝ չկարողացանք ստուգաբա-
նել այս բառը, չենք ալ գիտեր թէ ո՛ր
լեզուէն փոխառութիւն ըրած ենք ուղղա-
կիւ Հ. Ղևոնդ Ալիշան և Մ. Էմին զա-
նազան բացատրութիւններ տուած են առ
այս, սակայն արդար ըլլալու համար ը-
սենք թէ իրենք իսկ գոհ չեն մնացած
ըստ ամենայնի այդ կարծիքներէն ։

Իրօք ինչպէս դիտել կու տայ, Հ. Ղ. Ա-
լիշան, «Հաստող», «Աստածող» երկու
նպատակայարմար բառեր են աստուածու-
թեան մը գաղափարը արտայայտող, սա-
կայն պէտք է դիտել որ ասոնց և Աստուած
բառին միջև նմանութեան եզրեր չեն գրտ-
նուած ։

Եթէ «Ազդուած» ընդունինք ինչպէս ի-
րաւամբ կը դիտէ «Հին Հաւատք»ի հե-
ղինակը, բացարձակապէս սխալած պիտի
ըլլանք. վասն զի Ազդուած կրաւորական
է, ուրիշէ մը ազդուած, ներգործուած կը
նշանակէ, բան մը որ ներգործող Աստու-
ծոյ մը գաղափարը չարտայայտեր բնա-
ւին, մինչդեռ բովանդակ մարդոց ըմբռնու-
մով Աստուած պէտք էր ներգործական ըլ-
լար փոխանակ կրաւորականի ։

Շահնազարեան կարապետ վարդապետ՝
Աստուած՝ լուսեղէն էակ կը ստուգաբանէ,
չենք գիտեր թէ հմուտ վարդապետը որ-
չափ մօտեցած է ճշմարտութեան ։

Հնդկի դիցաբանութեան մէջ «Աստուա-
թա» անուն ծառ մը կայ, որուն արմատը
երկնքի մէջ տարածուած է. ոմանք այն-
պէս կը նկատեն որ մեր Աստուած բառը
սոյն Աստուաթային հետ ուղղակի աղբիւս
ունի, սպասելով որ լեզուաբանութիւնը և
բանասիրութիւնը իրենց վերջնական խօս-